

Максим Геннадійович КОЛОДЯЖНИЙ,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник
(Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України, м. Харків)

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ РЕФОРМУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: НОВИЙ ПОГЛЯД У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ¹

У статті на підставі результатів теоретичного та емпіричного дослідження здійснена спроба кримінологічного та соціального аналізу одного з елементів правосуддя перехідного періоду, яким є інституціональне реформування. Інституціональне реформування розглянуто під децю «новим» кутом зору, який не укладається у традиційну парадигму щодо структури і змісту цієї діяльності. Проведено співвідношення понять інституційного та інституціонального реформування. Наведено аргументи, які вказують на те, що друге є більш ширшим за перше. Презентовано результати опитування п'яти груп респондентів, які лягли в основу побудови системи інституціонального реформування в Україні. Виділено два рівні останнього: глобальний (міжнародний) та національний. Розкрито їх зміст, виділено конкретні заходи, що мають здійснюватись на цих рівнях. Указано засади, які мають лягти в основу інституціонального реформування та від яких залежить його ефективність.

Ключові слова: інституціональне реформування, перехідне правосуддя, війна, гарантії неповторення, люстрація, злочинність, кримінальні правопорушення.

Постановка проблеми. Повномасштабне військове російське вторгнення в Україну має яскраво виражені ознаки соціальної сингулярності, яка, за точним описом провідних учених-кримінологів, є

---

¹ Примітка. Наукову статтю підготовлено у межах виконання проєкту «Захист прав людини в концепції перехідного правосуддя: українська модель» (реєстр. № 2022.01/0204) за підтримки Національного фонду досліджень України.

результатом неконтрольованого примноження екзистенцій, у тому числі пов'язаних із посиленням криміногенності у суспільстві та ускладненням процесу соціально-правового контролю¹. Іншими словами, війна стала умовною точкою неповернення в усіх багатогранних інтерпретаціях цього слова: від буквального розуміння фізичних непоправних утрат десятків тисяч українських військовослужбовців та мирного населення – до часткової трансформації суспільних цінностей і ментальності громадян України, як жертв війни, та формування, умовно кажучи, на руїнах цієї війни нової, більш стійкої, соціально відповідальної та патріотичної, української нації, що прагне успішного майбутнього у лоні великої європейської сім'ї.

За оцінками експертів, для України війна з РФ – екзистенційного рівня, оскільки йдеться про наше існування та ідентичність. Історична ситуація склалася таким чином, що Україна зацікавлена в знешкодженні російської загрози через ліквідацію імперської самоідентифікації росіян. Своєю чергою росія зацікавлена у збереженні імперії через ліквідацію української державності. Крім цього, російсько-українська війна перетворилась на своєрідний тригер у зміні глобальних процесів щодо: деконструкції світового порядку; прояву імперських комплексів російського суспільства; суперечливих наративів західних країн та ін.² Зрештою війна в Україні остаточно виявила біполярність сучасного світу (США–КНР) та спроби об'єднання автократій і тоталітарних режимів (РФ, КНДР, КНР, Іран, Білорусь) у протистоянні глобальному демократичному Заходу.

У зв'язку із вищевикладеним виникає два фундаментальних питання: 1. Як Україні реагувати на зовнішню військову російську агресію? 2. Що необхідно зробити для неповторення війни у майбутньому? Якщо відповідь на перше питання є більш-менш очевидною і пов'язується із захистом суверенітету і територіальної цілісності нашої держави у класичний військовий спосіб, то однозначна відповідь на друге запитання як у науці, так й у політикумі, ще не сформульована. Для конкретизації цієї відповіді допоможуть наукові пошуки при розв'язанні проблеми інституціонального реформування, як одного з елементів перехідного правосуддя. Цей напрям державної політики є складним соціально-правовим унікальним механізмом транзиту від війни до миру та гарантією неповторення конфлікту у майбутньому.

Транзитивне правосуддя досліджували такі зарубіжні вчені, зокрема: Д. Аггіре (D. Aguirre), Б. Алмейда (B. Almeida), К. Байндер (C. Binder), Г. Боніфазі (G. Bonifazi), М. Давидович (M. Davidovic), Т. Деструпер (T. estrooper), Е. Еврард (E. Evrard), Дж. Ельстер (J. Elster), Н. Крітц (N. Kritz), Л. Маліндер (L. Mallinder), І. П'єтропаолі (I. Pietropaoli), Д. Піон-Берлін (D. Pion-Berlin), Н. Поробіч-Ісакович (N. Porobić Isaković), А. Рейтер (A. Reiter),

¹ Орлов Ю. В. Соціальна сингулярність як фон криміногенної детермінації. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінол. асоц. України, проф. Тетяни Андріївни Денисової (Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 124-126.

² Російська війна проти України як тригер змін міжнародної безпеки: базові наративи: аналіт. доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. Київ: НІСД, 2024. 49 с.

Р. Хамільтон (R. Hamilton), С. Хантінгтон (S. Huntington), Л. Хайс (L. Huysse), В. Шабас (W. Schabas), Д. Шарп (D. Sharp) тощо.

В Україні окремі аспекти правосуддя перехідного періоду вивчали А. Багінський, А. Блага, І. Брунова-Калісецька, К. Бусол, М. Грушко, В. Жидков, О. Євсєєв, Т. Кисельова, С. Кіщенко, Т. Лузан, Б. Луценко, О. Мартиненко, І. Марчук, І. Нузов, О. Овчаренко, Ю. Орлов, В. Філатов, Г. Христова та ін. Однак проблема перехідного правосуддя загалом та інституціональне реформування, як його центральна складова, зокрема, досі залишаються малодослідженими. Вони не знайшли остаточного вирішення, виходячи з військової, суспільно-політичної, соціально-економічної обстановки в Україні та складної ситуації на міжнародній арені.

Мета статті – здійснення співвідношення понять інституційного та інституціонального реформування, визначення головних рівнів останнього у межах перехідного правосуддя в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ознайомлення зі спеціальною літературою щодо проблеми перехідного правосуддя звертає на себе увагу неспівпадіння термінів, що застосовуються для позначення одних і тих саме понять. Так, в одних публікаціях окремий напрям правосуддя перехідного періоду називається інституційним реформуванням¹, а в інших – інституціональним². Навіть в енциклопедичних джерелах спостерігається певна плутанина щодо синонімічного смислового навантаження наукових категорій інституційного та інституціонального середовища (англ. *institutional environment*). Під ним розуміється сукупність основоположних політичних, соціальних, юридичних й економічних правил, що визначають рамки людської поведінки та утворюють базис для виробництва, обміну і розподілу³.

Попри певну синонімічність зазначених наукових категорій пропонується застосовувати саме термін інституціонального реформування. Адже згідно із тлумаченням слова «інституція» під ним здебільшого розуміється певна установа чи заклад⁴. У цьому зв'язку використання терміну інституційного реформування значно звужує цей напрям перехідного правосуддя і зводиться виключно до відповідних

¹ Макінтош С. Масові звірства. Як домогтися правосуддя?: посіб. для груп потерпілих від масових злочинів / Меморіальний музей Голокосту США, 2021. С. 7. URL: https://www.ushmm.org/m/pdfs/Ukrainian_Language_Pursuing_Justice_Handbook.pdf; Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства: наук.-практ. вид. / Мартиненко О. А., Семьоркіна О. М. Київ, 2020. С. 9; Жидков В. На шляху до правосуддя перехідного періоду / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2023. 19 с.

² Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія; Кримінол. асоц. України. Харків: Право, 2023. С. 220.

³ Інституційне середовище. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.

⁴ Інституція. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F>.

змін у діяльності органів та установ. Тоді як саме застосування терміну «інституціональне реформування» дає змогу більш глибоко його інтерпретувати. У такому разі можливо вкладати у зміст такої діяльності широкий набір державної і міждержавної діяльності, включаючи удосконалення органів державної влади, здійснення реформування у різних сферах задля досягнення сталого миру.

Аналіз поглядів на структуру інституціонального реформування у межах концепції перехідного правосуддя дає підстави стверджувати, що відповідні заходи здебільшого зводяться до прийняття нових законів або реформування функціонуючих або створення нових органів¹. Є позиція окремих зарубіжних науковців, відповідно до якої інституційне реформування виражається в економічному аспекті цієї проблеми, зокрема до запобігання зловживанню корпоративними правами на землю на прикладі М'янми².

М. Грушко наголошує, що інституційна реформа передбачає зміни у державному апараті, судовій системі, військових та правоохоронних структурах. Надзвичайно складно проводити подібні зміни, програми реформ змушені враховувати реалії і суперечності постконфліктних чи конфліктних періодів. Супротив реформам має бути подоланий, оскільки неререформовані інститути створюють загрозу утвердженню верховенства права. На переконання цього науковця, на доктринальному рівні гарантії неповторення є найменш опрацьованим елементом концепції перехідного правосуддя, порівняно з іншими елементами³.

Н. Гурковська додає, що впровадження заходів з превенції конфліктів має бути таким, щоб майбутні покоління назавжди були захищені від лих війни та зловживань, утвердили віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй. Також створено умови, за яких дотримуються справедливість та повага до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права; діють програми перевірки державних діячів, спрямовані на відновлення довіри громадськості до інституцій; проведена реформа судової системи, сектору безпеки та правоохоронних органів⁴. Саме такий сенс укладається цією експерткою в інституціональне реформування.

¹ Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes / N. Kritz (ed.). Washington, DC : US Institute for Peace Press, 1995. 604 p.; Луценко Б. Г. Зарубіжний досвід реалізації окремих елементів перехідного правосуддя в контексті кримінологічного забезпечення деокупації території України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. 2023. № 3. С. 273–284. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.3.23>.

² Aguirre D., Pietropaoli I. Institutional Reform in Myanmar: Preventing Corporate Land Rights Abuses. *International Journal of Transitional Justice*. 2021. Vol. 15. P. 148–168; Філатов В. В. Теоретико-прикладні проблеми перехідного правосуддя: міжнародний рівень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 489–491. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/111>.

³ Грушко М. В. Перехідне правосуддя: міжнародний досвід та застосування в Україні. Розділ 10. Львів-Торунь : Ліга Прес, 2021. С. 289. (С. 273–308). DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-237-4-10>.

⁴ Гурковська Н. Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя. URL: <https://ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myrucherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia/>.

Спеціалістами міжнародного центру транзитивного правосуддя пропонуються більш розгорнуті рекомендації щодо змісту інституціонального реформування, зокрема шляхом:

- законодавчих змін до міжнародних та національних нормативно-правових актів з метою ефективного забезпечення захисту прав людини;
- структурних реформ органів державної влади для забезпечення законності їх функціонування та доброчесності працівників у таких органах;
- створення наглядових органів в органах державної влади для забезпечення їх підзвітності громадськості;
- роззброєння, демобілізації та реінтеграції у виді розпуску незаконних збройних формувань, забезпечення їх учасникам права на справедливий суд з подальшою реінтеграцією до суспільства;
- реалізації навчальних програм у сфері міжнародного права, прав людини та міжнародного гуманітарного права для осіб, які працюють в органах державної влади.
- люстрації та перевірки осіб на відповідність займаним посадам (Lustration and Vetting)¹.

Практика Боснії і Герцеговини дозволяє також констатувати про інституційний (звужений) характер реформ, здійснених у цій країні після війни у колишній Югославії. Зокрема, у цій державі ця складова правосуддя перехідного періоду зводилась до сертифікації поліцейських, перепризначення суддів і прокурорів, а також заснування певних інституцій². Є думка, що саме обмежений (інституційний), а не розширений (інституціональний) характер повоєнного реформування у Боснії і Герцеговині не дав повністю розкрити потенціал постконфліктної відбудови цієї держави.

Емпіричний зріз проблеми інституціонального реформування, як складової перехідного правосуддя, шляхом опитування 5-ти груп респондентів (23 експертів–науковців, 105-ти військовослужбовців, 1 723 представників громадськості, 1 527 внутрішньо переміщених осіб, 7 209 поліцейських), здійснене протягом жовтня–грудня 2023 р., дає підстави для більш широкого інтерпретування змісту цієї соціальної системи, яка включає такі основні напрями діяльності: подальше зміцнення обороноздатності України, професіоналізація ЗСУ; боротьба з корупцією; розвиток економіки, стабілізація фінансової сфери; недопущення проросійських політичних сил до влади; вступ України до НАТО; набуття Україною повноправного членства в ЄС. Перелічені напрями державної

¹ International Center for Transitional Justice. «Institutional Reform». URL: [https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/perehidne-pravosuddya-istoriya-stanovlennya-i-zmist-ponyattya.html](https://www.ictj.org/institutional-reform#:~:text=The%20reform%20of%20state%20institutions,prevent%20the%20recurrence%20of%20violations.&text=When%20transitions%20to%20democratic%20government,of%20such%20institutions%20is%20vital;ЛузанТ.Перехідне правосуддя: історія становлення і зміст поняття. <i>Юридична газета</i>. 2021. 21 квіт. URL: <a href=).

² Поробіч-Ісакович Н. Правосуддя перехідного періоду в Боснії і Герцеговині – виклики та можливості. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravosuddya-perehidnoho-periodu-v-bosniji-i-hertsehovyini-vykyky-ta-mozhlyvosti/>.

політики доповнюються однозначним розумінням респондентів необхідності проведення люстрації колаборантів.

Ключем до розуміння змісту інституціонального реформування, як складової перехідного правосуддя в Україні, є, окрім іншого, виділення відповідних принципів, які мають бути перебувати в основі побудови відповідної постконфліктної державної і навіть глобальної політики. Такими принципами є системність та комплексність. З одного боку, принцип системності вказує на те, що інституціональне реформування є лише одним із багатьох напрямів застосування правосуддя перехідного періоду. З другого, – ця засада не виключає можливості розгляду самого інституціонального реформування як окремої соціальної системи, що відзначається власною специфікою реалізації у нашій державі, національними закономірностями застосування, виходячи із низки ризиків і загроз, що можуть заважати досягненню поставлених цілей у виді забезпечення сталого соціального розвитку та неповторення військової агресії у майбутньому. При цьому принцип комплексності додатково розкриває системний підхід до вирішення цієї складної соціальної проблеми. Він корелює із повнотою запровадження усіх можливих та необхідних напрямів діяльності у межах інституціонального реформування.

У контексті дотримання принципів системності та комплексності інституціонального реформування варто виділити щонайменше два основних рівні, на яких мають реалізовуватись відповідні реформи та їх окремі заходи. Йдеться про глобальний (міжнародний) та національний рівні запровадження інституціонального реформування.

Глобальний (міжнародний) рівень. Зазвичай у класичному розумінні інституціональних перетворень прийнято наголошувати на певних напрямках діяльності, що охоплюються внутрішньою державною політикою у постконфліктних країнах. Однак сучасний стан міжнародної безпеки свідчить про необхідність кардинальної перебудови архітектури останньої.

Міжнародний рівень має насправді фундаментальний характер з огляду на досягнення мети у виді гарантій неповторення російсько-української війни. Різні заходи, що охоплюються цим рівнем, невиправдано перебувають у тіні усталеної структури інституціонального реформування. Річ у тім, якщо б на теперішній час у світі реально функціонувала дієва система міжнародної безпеки, не було б не лише низки військових конфліктів, а навіть натяків на можливість появи таких.

Наочним свідченням цього є неспровокована військова агресія РФ проти України у 2014–2024 рр., масштаби якої є безпрецедентними з моменту закінчення Другої світової війни у 1945 р. І сам факт того, що російсько-українська війна могла відбутись на початку XXI ст. у центрі географічної Європи, є свідченням великих прорахунків з боку гарантів глобальної безпеки, як мінімум, у виді 15-ти членів Ради Безпеки ООН та, за великим рахунком, усього світового співтовариства, представники 193

держав якого входять до складу Генеральної Асамблеї ООН¹. Тобто система міжнародної безпеки дала непробачний збій, наслідки якого можуть бути катастрофічними для усього населення нашої планети передусім через загрозу від застосування ядерної зброї. Більше того, подібні жажливі прецеденти є недоречним сигналом для світових автократій та тоталітарних режимів. Їх лідери не виключають можливість захоплення територій інших країн, повалення законних урядів та вчинення інших гібридних дій у межах сучасного розуміння війни, знаючи про відсутність належного реагування з боку консолідованого світового співтовариства, а тим більше допускаючи безкарність за прояв будь-якої агресії.

На жаль, результати діяльності ООН у цьому напрямі слід визнати незадовільними. ООН на сьогодні виконує символічну роль головної міжнародної організації з обмеженим колом реальних безпекових функцій. Зараз ООН нагадує Лігу Націй, через недієздатність якої фактично виникла можливість початку Другої світової війни у 1939 р. Доказом цьому є проведення Глобального саміту миру (15-16 червня 2024 р.) щодо припинення війни в Україні не на майданчиках ООН, як головної міжнародної інституції, а у нейтральній Швейцарії.

Президент України В. Зеленський у своєму виступі 20 вересня 2023 р. на засіданні Ради Безпеки ООН зазначив, що «всі у світі бачать, що саме робить ООН недієздатною. У цьому кріслі в Раді безпеки, яке росія займає незаконно через закулісні маніпуляції після розпаду СРСР, – сидять брехунці, чия робота – виправдовувати агресію та геноцид, що їх здійснює рф. І всі дії ООН – чи то Ради безпеки, чи то Генасамблеї, розбиваються об привілей, який дає це крісло агресору. Вето в руках агресора – ось те, що загнало ООН в глухий кут»². Наведена позиція знаходить свій більш розгорнутий розвиток у працях фахівців у галузі міжнародного права. Так, науковці справедливо наголошують, що рф у 1991 р. мала сприйматись як новий член ООН, а не як правонаступниця СРСР, що отримала всі права та привілеї Союзу після його розпаду³. Тому вважаються цілком обґрунтованими пропозиції багатьох учених щодо необхідності реформування ООН⁴.

У зв'язку із вищевикладеним глобальний рівень інституціонального реформування має зводитись, окрім іншого, до такого:

– реформування діяльності Ради Безпеки, для чого необхідно: за можливості, виключити рф зі складу постійних членів Ради Безпеки ООН, як держави, що проявила неспровоковану агресію проти України у розріз

¹ UN Main Bodies. URL: <https://www.un.org/en/about-us/main-bodies>.

² Собенко Н. Зеленський запропонував рішення для реформування ООН. URL: <https://suspilne.media/576911-zelenskij-zaproponuvav-risenna-dla-reformuvanna-oon/>.

³ Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. С. 260–282.

⁴ Гладенко О. М. Реформування механізму Ради Безпеки ООН крізь призму війни між Російською Федерацією та Україною. *Вісник Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Юрид. науки. 2022. Вип. 1. С. 10–14. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2022-1-2; Реньов Є. В. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 538–541. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/124>. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/124.pdf.

Статуту цієї інституції; розширити чисельний склад непостійних членів Ради Безпеки ООН; удосконалити процедурний механізм накладення членами Ради Безпеки ООН вето та ін.;

– розглянути у повоєнний період можливість початку міжнародної процедури денуклеаризації РФ щодо ліквідації у неї найбільшого у світі арсеналу ядерної зброї (5 977 од. станом на 2022 р.)¹ унаслідок залякування західних країн безпідставним застосуванням ядерної зброї навіть у супереч національній ядерній доктрині Росії;

– Україні виконати політичну та організаційну частини для набуття повноправного членства у найближчому майбутньому у складі НАТО;

– Україні до вступу до НАТО укласти якомога більшу кількість двосторонніх угод з іншими країнами світу щодо гарантій безпеки для посилення власних спроможностей у відсічі поточної та потенційної повторної військової агресії з боку РФ;

– просування Президентом та МЗС України ідеї можливого залучення міжнародного миротворчого військового контингенту під егідою ООН за участі військовослужбовців з усіх країн, які є постійними членами Ради Безпеки, окрім РФ, для стабілізації ситуації на російсько-українському кордоні;

– активізувати з боку дипломатичного корпусу України діяльність, спрямовану на розширення з боку західних країн санкцій, що застосовуються як до РФ, так і до КНР, з метою обмеження фінансових можливостей РФ для продовження війни, а також недопущення технологічної підтримки останньої з боку КНР;

– виконання Україною низки зобов'язань та здійснення/завершення окремих реформ, визначених в Угоді про асоціацію з ЄС, для повноправного вступу до нього тощо.

Національний рівень інституціонального реформування пропонується викласти у межах основних напрямів діяльності, визначених за результатами здійсненого емпіричного дослідження. Так, основний напрям реформ, на якому наголосили опитані респонденти та які виділяються у світовій доктрині перехідного правосуддя, стосується сфери безпеки і оборони. І це не випадково, адже від того, наскільки сильною, чисельною, професійною, озброєною буде українська армія, залежатимуть шанси успішного захисту нашою державою свого суверенітету й територіальної цілісності у майбутньому за умови наявності потенційних реваншистських настроїв у російському суспільстві.

За своєю суттю цей напрям державної політики зводиться до: реформування української армії; приведення її діяльності до стандартів НАТО; повне переозброєння ЗСУ новими зразками сучасного озброєння і військової техніки; наявність системи стратегічного (довгострокового) планування розвитку армії; зведення корупційних ризиків у діяльності МО

¹ «Ядерний клуб»: скільки боеголовок є в наявності у країн світу та скільки з них розгорнуті. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/26/infografika/polityka/yadernyj-klub-skilky-boyeholovok-ye-nayavnosti-krayin-svitu-ta-skilky-nyx-rozhornuti>.

України до мінімуму з урахуванням колосальних фінансових ресурсів (21,4 % ВВП у 2024 р., що становить майже 1,7 трлн грн¹), які виділяються на утримання ЗС, включаючи посилення транспарентності у діяльності органів воєнного та господарського управління, тощо.

Реформування сектору безпеки і оборони не замикається лише на посиленні оборонних і військових спроможностей України. Безпека у постконфліктній Україні має забезпечуватись не тільки щодо обмеження поширення так званих загальнокримінальних правопорушень, рівень яких з високою долею ймовірності істотно збільшиться після війни. Проблема безпеки, з огляду на інституціональне реформування, є більш широкою і включає, окрім іншого, нейтралізацію негативної дії низки криміногенних чинників, що детермінують кримінальні правопорушення, які у свою чергу є загрозою для державного суверенітету і територіальної цілісності України.

Цей напрям державної політики включає також активні (репресивні) й проактивні (випереджаючі профілактичні) заходи, спрямовані, з одного боку, на притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють діяння з ознаками кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. З другого, – компетентні правоохоронні органи, включаючи підрозділи СБУ та ГУР МО України мають вживати випереджаючі дії щодо виявлення шпигунських мереж або громадян, які толерують «руському миру» та у будь-який інший спосіб сприяють учиненню дій щодо підриву національної безпеки України.

Однак основним елементом у цьому контексті є діяльність низки суб'єктів, задіяних до реалізації державної інформаційної політики. Вони мають поширювати в інформаційному середовищі проукраїнську повістку, яка б пропагувала єдність Українського народу. При цьому вся політика має бути пронизана ідеєю соборності. Вона виражається не лише у цілісності та неподільності територій нашої держави, а у розумінні спільного історичного минулого та прагненні до спільного кращого майбутнього. Крім цього, соборність означає усвідомлення усіма громадянами України їх культурної, мовної, релігійної та духовної єдності². Є переконання, що саме відчуття соборності дає Українському народові той невидимий, але дуже потужний імпульс до захисту держави і суспільства від російської агресії.

Інформаційна політика України повинна також включати ще один важливий наратив. Він полягає у побудові нової повоєнної України з європейськими демократичними цінностями, повагою до прав і свобод людини і громадянина, де уся діяльність держави на усіх рівнях спрямовуватиметься виключно навколо інтересів пересічного члена суспільства.

---

¹ Оборонний бюджет України на 2024 рік перевищить 21,6% ВВП. URL: https://biz.ligazakon.net/news/222711_oboronniy-byudzhet-ukrani-na-2024-rk-perevishchit-216-vvp.

² Бевз Т. День соборності України як маркер ідентичності в умовах війни. *Соборність України: історія та сучасність*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Київ, 19 січ. 2023 р.) / за ред. Ю. Ж. Шайгородського; упоряд.: З. В. Захожай, В. Д. Яремчук. ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ–Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 11–18.

Питання безпеки неможна оминати без усунення низки корупційних ризиків, особливо у пріоритетних для держави галузях, де освоюються значні обсяги коштів Державного бюджету. Недарма більшість опитаних респондентів указали на необхідність боротьби з корупцією, як ключового інституціонального напрямку державної повоєнної політики. Орієнтиром у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики має бути чинна Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. У цьому нормативно-правовому акті визначено низку сфер, де корупція поширена найбільше: судова система; охорона здоров'я; правоохоронна сфера; державний сектор економіки; податкова і митна сфери¹. Цей перелік формувався на підставі результатів соціологічних досліджень, здійснених ще у 2020 р. Зрозуміло, що під час правового режиму воєнного стану в Україні система корупційних ризиків зазнала певних змін. Зокрема, перелічені галузі з найбільшими корупційними ризиками мають бути доповнені, як вже наголошувалось вище, сферою оборони. Окремі корупційні скандали та результати поодиноких, але резонансних, журналістських розслідувань є верхівкою умовного айсбергу проблеми корупції, що на жаль, має місце в МО України та військових підрозділах².

У своїх відповідях респонденти опитування здійснили окремий наголос на необхідності розвитку економіки України, як основи інституціонального реформування України. Цю ідею підтримують окремі зарубіжні та українські дослідники правосуддя перехідного періоду, зазначаючи, що останнє не буде ефективним, якщо в державі одночасно з такими заходами не проводяться соціально-економічні реформи, спрямовані на поліпшення умов життя громадян загалом³. Є переконання, що найпотужнішим стимулом для усіх громадян України, особливо тих, які перебувають зараз та залишатимуться на потенційно звільнених тимчасово окупованих територіях нашої держави, включаючи Автономну Республіку Крим, є рівень соціально-економічного розвитку України. Адже кожна людина, за великим рахунком, шукає у своєму житті кращі умови для реалізації власних матеріальних і духовних потреб. Тому від того, наскільки швидко Україна зможе відновити та примножити свій соціально-економічний потенціал, корелює не лише бажання українців залишитись на відвоєнованих територіях, а й налаштованість понад 4,2 млн наших співгромадян-біженців (станом на березень 2024 р.)⁴ повернутись до України з країн ЄС в умовах мирного життя.

¹ Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-IX#n93>.

² Колодяжний М. Г. Війна і злочинність в Україні: точки соціально-правового дотику. *Omul, criminologia, știința*: Conferința științifică internațională (Chișinău, 24 martie 2023); Culegerea comunicărilor / coordonatorii ediției: Avornic Gheorghe [et al.]; comitet științific: Bujor Valeriu (președinte) [et al.]. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2023. Vol. 1. C. 402–405.

³ Mihr A. An introduction to transitional justice / ed. O. Simić. Abingdon, Oxon: Routledge, 2020. P. 1–28; Лузан. Т. Складові елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета*. 2021. 15 лип. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>.

⁴ People under temporary protection stable at 4.2 million. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2>.

Фундаментом для підтримки економіки України у перебігу «гарячої» фази війни, а тим більше після її завершення, можуть бути конфісковані кошти Центрального банку рф, розміщені у банках та інших фінансових установах країн ЄС та США. Йдеться про майже 300 млрд дол. США. На саміті G7, який відбувся 13 червня 2024 р., лідерами країн, які входять до складу цієї організації, було прийнято загальне узгоджене політичне рішення щодо виділення Україні до 50 млрд дол. США як майбутніх прибутків від використання заморожених активів¹. Їх освоєння під час війни значно зменшить фінансове навантаження на Державний бюджет України та посилить спроможності уряду України асигнувати першочергові потреби сфери безпеки і оборони.

Успішна практична реалізація анонсованих задач фактично не уявляється можливим без потужних фінансових вливань в економіку України з боку наших західних партнерів, без активізації бізнес-активності, відкриття нових підприємств із закордонним капіталом, створення робочих місць, поступового наближення рівня оплати праці та загального рівня життя українців хоча б до середнього європейського рівня з тим, щоб у громадян України не було сенсу працевлаштовуватись у країнах-членах ЄС для покращення фінансової стабільності своїх родин. Зрозуміло, що за окресленими стратегічними орієнтирами формування економічної повоєнної політики перебуває комплекс конкретних напрямів діяльності. Основні із них визначені у Національній економічній стратегії, розрахованій до 2030 р., на підставі результатів раніше проведеного економічного аудиту економіки України².

Виходячи зі змісту вказаного вище документу, ключовими напрямками подальшого розвитку економіки України, у тому числі у повоєнний період, можна віднести такі, як: макроекономічна політика; верховенство права; регуляторне середовище; управління державною та комунальною власністю; міжнародна економічна політика і торгівля; репутація України як відповідального бізнес-партнера; інвестиційна привабливість; інформаційно-комунікаційні технології; агропромисловий сектор та харчова промисловість; промисловість; енергетика; видобувана промисловість; транспорт та інфраструктура; креативні індустрії та індустрія гостинності; сфера послуг; регіональний розвиток; розвиток підприємництва; цифрова економіка; культурно-ціннісна трансформація України; якість життя та ін.³

Одним із важливих аспектів інституціонального реформування у межах правосуддя перехідного періоду є люстрація та дотичні до цього складного процесу аспекти. Люстрація тісно прилягає до іншого напрямку повоєнного реформування, яке виділили респонденти опитування, у виді

---

¹ Вінокуров Я. Захід поділиться з Україною доходами від російських активів. Як це працюватиме. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/06/14/715177/>.

² Аудит економіки України – 2030 / Кабінет Міністрів України. Київ, 2020. 123 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>.

³ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.

недопущення проросійських політичних сил до влади в Україні. Особливістю цього механізму є той факт, що в Україні вже був досвід люстрації та спроб очищення влади після 2015 р. Для недопущення попередніх помилок при здійсненні люстрації слід орієнтуватись на слушні пропозиції західних колег. Вони зводяться до того, що подібні інституційні реформи мають упроваджуватись шляхом деполітизації (призначення на посаду осіб за їх професійними навичками, а не через відданість владній верхівці) та професіоналізації (добір кваліфікованих працівників за результатами прозорого конкурсу)¹.

З метою організації справедливого процесу люстрації на підставі об'єктивної оцінки кандидатур конкретних осіб, які претендуватимуть на заповнення вакантних посад в органах державної влади у повоєнній Україні, виникає необхідність у розробці вимог до членів спеціальних комісій, що здійснюватимуть люстраційні процедури. На теперішній час, такі, на жаль, ще не розроблено та не закріплено у відповідних підзаконних нормативно-правових актах. Є думка, що серед таких вимог можуть бути, окрім інших, такі: досвід професійної, у тому числі наукової або громадської діяльності; рівень морально-етичних якостей; наявність рекомендаційних листів з позитивною характеристикою від керівників за попереднім місцем роботи; факт трудових відносин в одному органі з особою, яка піддається люстрації; майновий стан та прозорість отриманих доходів; залучення до корупційних скандалів та ін.

Зрозуміло, що інституціональне реформування включає низку інших напрямів діяльності, докладний аналіз яких з об'єктивних причин не уявляється можливим. У цьому дослідженні здійснений наголос на основних із них. У перспективі в Україні має бути створений правовий базис для вирішення питань власності на звільнених територіях, урегулювання трудових відносин, розв'язання проблем, пов'язаних із міграційною політикою, тощо.

Висновки. Здійснене кримінологічне дослідження інституціонального реформування дає підстави для констатації таких положень:

1. Інституціональне реформування є одним із основних напрямів реалізації перехідного правосуддя, який, у разі його ефективного впровадження, здатний унеможливити повторний конфлікт. За механізмом застосування й кількістю можливих соціальних трансформацій інституціональне реформування є найбільш складним і об'ємним порівняно з іншими проявами транзитивного правосуддя.

2. У науковій доктрині не вироблено єдиного підходу щодо змісту і структури інституціонального реформування. На це є об'єктивні причини, що корелюють із особливостями національної правової системи, характером конфлікту та обсягом його наслідків, політичною волею, а

---

¹ Kostadinova T., Neshkova M. Reforming post-Communist Bureaucracies: The Effect of Transitional Justice. *Governance*. 2022. Vol. 33. Issue 2. P. 305–321. DOI: <https://doi.org/10.1111/gove.12430>; Лузан. Т. Складові елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета*. 2021. 15 лип. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>.

також суспільним запитом на глибину відповідних соціальних змін.

3. Поняття інституціонального реформування не слід ототожнювати з інституційним реформуванням, адже зміст першого є ширшим і включає, окрім удосконалення діяльності окремих органів, так само різноманітні напрями діяльності в інших сферах.

4. Інституціональне реформування, виходячи із особливостей російсько-української війни, її першопричин і наслідків, рекомендується здійснювати на двох рівнях: глобальному (міжнародному) та національному.

5. Глобальний рівень інституціонального реформування стосується загалом реформування ООН і подальшої реалізації Україною гарантій своєї національної безпеки шляхом вступу до НАТО і ЄС. Національний рівень включає реформу сектору оборони і безпеки, соціально-економічні трансформації, удосконалення інформаційної політики, створення умов для успішного проведення люстраційних процедур у повоєнний період.

6. Критерієм результативності інституціонального реформування є дотримання засад системності та комплексності на двох рівнях реалізації компонентів цієї складної соціально-правової конструкції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства: наук.-практ. вид. / Мартиненко О. А., Семьоркіна О. М. Київ, 2020. 84 с.

2. Аудит економіки України – 2030 / Кабінет Міністрів України. Київ, 2020. 123 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>.

3. Бевз Т. День соборності України як маркер ідентичності в умовах війни. *Соборність України: історія та сучасність*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Київ, 19 січ. 2023 р.) / за ред. Ю. Ж. Шайгородського; упоряд.: З. В. Захожай, В. Д. Яремчук. ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ–Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 11–18.

4. Вінокуров Я. Захід поділиться з Україною доходами від російських активів. Як це працюватиме. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/06/14/715177/>.

5. Гладенко О. М. Реформування механізму Ради Безпеки ООН крізь призму війни між Російською Федерацією та Україною. *Вісник Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Юрид. науки. 2022. Вип. 1. С. 10–14. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2022-1-2.

6. Грушко М. В. Перехідне правосуддя: міжнародний досвід та застосування в Україні. Розділ 10. Львів-Торунь : Ліга Прес, 2021. С. 273–308. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-237-4-10>.

7. Гурковська Н. Шлях до миру: через перемогу і перехідне правосуддя. URL: <https://ecpl.com.ua/news/shliakh-do-myru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia/>.

8. Жидков В. На шляху до правосуддя перехідного періоду / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2023. 19 с.

9. Інституційне середовище. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.

10. Інституція. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F>.

11. Колодяжний М. Г. Війна і злочинність в Україні: точки соціально-правового дотику. *Omul, criminologia, știința: Conferința științifică internațională* (Chișinău, 24 martie 2023); Culegerea comunicărilor / coordonatorii ediției: Avornic Gheorghe [et al.]; comitet științific: Bujor Valeriu (președinte) [et al.]. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2023. Vol. 1. С. 402–405.

12. Лузан Т. Перехідне правосуддя: історія становлення і зміст поняття. *Юридична газета*. 2021. 21 квіт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/perehidne-pravosuddya-istoriya-stanovlennya-i-zmist-ponyattyu.html>.

13. Лузан. Т. Складові елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета*. 2021. 15 лип. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>.

14. Луценко Б. Г. Зарубіжний досвід реалізації окремих елементів перехідного правосуддя в контексті кримінологічного забезпечення деокупації території України. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. пр.* 2023. № 3. С. 273–284. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.3.23>.

15. Макінтош С. Масові звірства. Як домогтися правосуддя?: посіб. для груп потерпілих від масових злочинів / Меморіальний музей Голокосту США, 2021. 182 с. URL: https://www.ushmm.org/m/pdfs/Ukrainian_Language_Pursuing_Justice_Handbook.pdf.

16. Оборонний бюджет України на 2024 рік перевищить 21,6% ВВП. URL: https://biz.ligazakon.net/news/222711_oboronniy-byudzhnet-ukrani-na-2024-rk-perevishchit-216-vvp.

17. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія; Кримінол. асоц. України. Харків: Право, 2023. 252 с.

18. Орлов Ю. В. Соціальна сингулярність як фон криміногенної детермінації. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінол. асоц. України, проф. Тетяни Андріївни Денисової (Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 124-126.

19. **Поробіч-Ісакович Н.** Правосуддя перехідного періоду в Боснії і Герцеговині – виклики та можливості. URL:

<https://www.helsinki.org.ua/articles/pravosuddya-perehidnoho-periodu-v-bosniji-i-hertsehovyni-vyklyky-ta-mozhlyvosti/>.

20. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-IX#n93>.

21. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.

22. Реньов Є. В. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 538–541. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/124>. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/124.pdf.

23. Російська війна проти України як тригер змін міжнародної безпеки: базові наративи: аналіт. доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. Київ: НІСД, 2024. 49 с

24. Собенко Н. Зеленський запропонував рішення для реформування ООН. URL: <https://susilne.media/576911-zelenskij-zaproponuvav-risenna-dla-reformuvanna-oon/>.

25. Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. 512 с.

26. Філатов В. В. Теоретико-прикладні проблеми перехідного правосуддя: міжнародний рівень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 489–491. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/111>.

27. «Ядерний клуб»: скільки боєголовок є в наявності у країн світу та скільки з них розгорнуті. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/26/infografika/polityka/yadernyj-klub-skilky-boyeholovok-ye-nayavnosti-krayin-svitu-ta-skilky-nyx-rozhornuti>.

28. Aguirre D., Pietropaoli I. Institutional Reform in Myanmar: Preventing Corporate Land Rights Abuses. *International Journal of Transitional Justice*. 2021. Vol. 15. P. 148–168.

29. International Center for Transitional Justice. «Institutional Reform». URL: <https://www.ictj.org/institutional-reform#:~:text=The%20reform%20of%20state%20institutions,prevent%20the%20recurrence%20of%20violations.&text=When%20transitions%20to%20democratic%20government,of%20such%20institutions%20is%20vital>.

30. Kostadinova T., Neshkova M. Reforming post-Communist Bureaucracies: The Effect of Transitional Justice. *Governance*. 2022. Vol. 33. Issue 2. P. 305–321. DOI: <https://doi.org/10.1111/gove.12430>.

31. Mihr A. An introduction to transitional justice / ed. O. Simić. Abingdon, Охон: Routledge, 2020. P. 1–28; Лузан. Т. Складові елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета*. 2021. 15 лип. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>.

32. People under temporary protection stable at 4.2 million. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2>.

33. Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes / N. Kritz (ed.). Washington, DC : US Institute for Peace Press, 1995. 604 p.

34. UN Main Bodies. URL: <https://www.un.org/en/about-us/main-bodies>.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024

Maxim G. KOLODYAZHNY,

PhD, Senior Researcher

(Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine)

INSTITUTIONAL REFORM AS A COMPONENT OF TRANSITIONAL JUSTICE: A NEW PERSPECTIVE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

In the article, based on the results of theoretical and empirical research, an attempt is made to conduct a criminological and social analysis of one of the elements of transitional justice, which is institutional reform. Institutional reform is considered from a somewhat «new» perspective that does not fit into the traditional paradigm regarding the structure and content of this activity. The concepts of institutional and institutional reform are compared. Arguments are presented indicating that the latter is broader than the former. The results of a survey of five groups of respondents, which formed the basis for building the system of institutional reform in Ukraine, are presented. Two levels of the latter are distinguished: global (international) and national. Their content is revealed, and specific measures to be implemented at these levels are highlighted. The principles that should form the basis of institutional reform and on which its effectiveness depends are indicated.

Key words: *institutional reform, transitional justice, war, guarantees of non-repetition, lustration, crime, criminal offenses.*